

Tarihî Kaynaklar ile Mevcut Araştırmalara Göre Oğuz Adının Anlamı ve Kökenleri *

The Meaning and Origins of the Name Oghuz According to Historical Sources and Current Researches

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt GÜNLER ¹

Öz

Oğuz Türkleri, Türk-İslam ve dünya tarihinde yaklaşık on asır boyunca siyasal, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle dikkatleri çekmişlerdir. Oğuzlar, kurdukları Selçuklu Devletleri, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti vasıtasıyla başta Anadolu, Ortadoğu ve Avrupa olmak üzere dünya tarihinde kalıcı izler bırakmışlardır. Bunun bir yansıması olarak da yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle incelenmişlerdir. Bu bağlamda kurdukları devletler başta siyasi, askerî ve kültürel yönleri olmak üzere medeniyet mefhumu bağlamında da ele alınmıştır. Elde edilen bulgular ve uyandırdığı hayranlık kurucuları olan Oğuz Türklerinin kimliğinin tahlil ve tenkite tabi tutulmasına neden olmuştur. Araştırmalarda özellikle Oğuz toplumunun mahiyeti ile adının anlamı ve kökeni tartışılmıştır. Araştırmacıların ekseriyeti Oğuz adını dil açısından irdelerken bazıları da tarih bağlamında ele almış ve birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İleri sürülen ve genel kabul gören görüşlerden “kabileler” anlamlandırması dikkatleri çekmekle birlikte “nehir”, “boğa”, “lider” gibi anlamlandırmalar da ilgi uyandırmaktadır. Fakat öne sürülen bu görüşler dar manada doğru olarak kabul edilmesine rağmen geniş manada dünya medeniyetine yön vermiş olan Oğuzları, anlam ve köken olarak tanımlamakta kifayetsiz kalmaktadır. Bu nedenle de Oğuz adının anlamı ve kökeni tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmadığı gibi ortak bir kanaatte de hemfikir olunamamıştır. Çalışmada Oğuz adı, tarih metodolojisi bağlamında mevcut lengüistik araştırmalar ve tarihî süreç ile dönem kaynakları kapsamında incelenmiş, yeni bir bakış açısıyla onun Türk adıyla özdeşliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz, Oğuzlar, Selçuklular, Osmanlılar

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Oghuz Turks have attracted attention with their political, social and cultural activities that have continued for about ten centuries in Turkish-Islamic and world history. Oghuz have left permanent traces in world history, especially in Anatolia, Middle East and Europe, through the Seljuks States, Anatolian Beyliks and Ottoman State they founded. As a reflection of this, they have been examined from different aspects by domestic and foreign researchers. The states founded by the Oghuz were discussed by the researchers in the context of the notion of civilization, especially in their political, military and cultural aspects. The findings and the admiration they aroused caused the identity of the Oghuz Turks, who were the founders, to be analyzed and criticized. In the researches, especially the nature of the Oghuz community, the meaning of its name and its origin were discussed. While most of the researchers examined the name Oghuz in terms of language, some of them discussed it in the context of history and put forward different views. While the interpretation of “tribes”, which is one of the suggested and generally accepted views, attracts attention, interpretations such as “river”, “bull”, “leader” also arouse interest. Although these proposed views are accepted as correct in the narrow sense, they are insufficient to define the Oghuz, who have shaped the world civilization in a broad sense, as meaning and origin. For this reason, the meaning and origin of the

*Bu çalışma, Kasım 2017 tarihinde Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Bilim Dalı'nda kabul edilen “Büyük Selçuklu Devleti'nin Türkmen Politikası” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü mevlutgunler@gmail.com / mevlutgunler@kmu.edu.tr

name Oghuz could not be fully clarified, and a common opinion could not be agreed. In the study, the name Oghuz has been handled in accordance with the historical methodology, within the scope of existing linguistic researches and period resources. As a result, it has been revealed that the name Oghuz is identified with the name of Turk.

Keywords: Oghuz, Oghuzs, Seljuks, Ottomans

Paper Type: Research

Giriş

Yenisey ve Orhun vadilerinden Tuna ile Balkan boylarına; daha güney de Anadolu ve Mısır'a kadar geniş bir alana yayılan, Selçuklu ve Osmanlı gibi cihanşümul devletler kuran Oğuzların ismi gerek dönem kaynaklarında gerekse de günümüz araştırmalarında tam olarak köken ve anlam bakımından ifade edilememiştir. Dönem müelliflerinin farklı dil ve coğrafyalara aşına olmaları karşılaştıkları Oğuz adının yazıya aktarılmasında değişiklik gösteren fonetiklerin kullanılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte kaynak eserlerde o-ö ve u-ü harflerinin kesin çizgilerle ayrılmayışı da birtakım okunuş ihtilaflarının ortaya çıkmasına ve mana olarak da farklı görüşlerin ileri sürülmesine zemin hazırlamıştır. Bu minvalde dönem kaynaklarına baktığımızda Oğuz adı için Arapça kaynaklarda “الغزية” el-Guzziyye / Guzz, Bizans kaynaklarında “-Uzoi/Uz-`Oγop” Ogor/Ogur, Rus kaynaklarında “Торц -Торк-Tork, Torç/Torts, Torky, Toruky, Torkmen”, Çin kaynaklarında “Türk boyları için genel olarak 突厥/T'u-chüeh/Tou-kiue/T'u-küe kullanılırken Dokuz Oğuzlar için bazen Chiu hsing (Dokuz Boy)” ifadeleriyle kaydedildiği görülmektedir (İbn Havkal, 1938, s. 9; İstahrî, 2004, s. 288; Porphyrogenitus, 1967, s. 166-167; Povest Vremennih Let, 2003, s. 27; Лаврентьевская И Троицкая, 1846, s. 70; Vámbéry, 1885, s. 382; Sinor, 1990/2008, s. 289; Han-Woo, 2000, s. 104; Pulleyblank, 1965, s. 121-122; Liu Mau-Tsai, 2011, s. 429; Chavannes, 1903, s. 13; Yücel, 2007, s. 46; Bela, 1944, s. 120-136; Kurat, 1992, s. 65).

Yukarıda yer verilen dönem kaynaklarında var olan ortak ifadelerden Türk ile Oğuz kelimeleri dikkat çekmektedir. Diğer taraftan bahsettiğimiz mevcut durum aşağıda yer vereceğimiz güncel çalışmalarda konunun farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Buradan hareketle Türk tarihi ve boyları ile mevcut kaynaklarda var olan ifadeler, güncel çalışmalar ve dönem siyasi gelişmeleri bağlamında yeniden ele alınarak Oğuz adı için kabul edilebilir bir anlamlandırma yapılması öngörülmektedir.

1. Oğuz Adı ile İlgili Görüşler

Farklı dil ve coğrafi kimliklere sahip dönem kaynaklarında geçen ifadeler gerek dil açısından gerekse de tarihî bağlamda birçok yerli ve yabancı araştırmacı tarafından irdelenmiş, Oğuz sözcüğünün okunuşu ve manası hakkında birbirinden kıymetli görüşler ileri sürülmüştür. Görüşlerin birçoğu farklı dillerde yazıldığı ve Türkçeye çevrilmediği için çoğu zaman yapılan güncel araştırmalarda birer cümle ile tanımlanmış; içerik ve mana bakımından eksik kaldığı görülmüştür. Bu nedenle araştırmamızda yapılmış çalışmaların içeriği hakkında biraz ayrıntılı bilgi vermek suretiyle mevcut eksikliği giderip, okuyucu ve araştırmacılara farklı bakış açılarıyla konuyu analiz etmelerine katkıda bulunmak niyetindeyiz.

Oğuz adının anlamı ve kökeni hakkında araştırma yapan Marquart, eserinde Oğuz sözcüğünün okunuşlarından biri olarak ileri sürülen “Üğüz” kelimesinin eski Türkçe ve Kuman dilinde nehir anlamına geldiğini ifade ederek, Oğuz sözcüğünün halk ismi olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Oğuz sözcüğü Ok+uz'un (oq-uz) birleşiminden meydana gelmiştir. İlk kelime olan “ok” ok anlamında olup ikinci kelime olan “uz” da adamlar manasındadır. Dolayısıyla da Oğuz sözcüğü ok adamlar (okçular) anlamındadır (Marquart, 1914, s. 36-37).

Macar asıllı Türkolog Gyula Németh'e göre ise “Ogur”, “Oğuz” ve “Guzz” kelimeleri aynı Türk halkları için kullanılmış olduğundan Marquart'ın Ok-uz (ok adamlar) anlamlandırması yanlış bir çıkarımdır (Németh, 1990, s. 11-12). Oğuz sözcüğünü dil açısından da inceleyen

Németh, kelimenin boy anlamına gelen “ok” ile çoğul eki olan “z”nin birleşiminden teşekkül ettiğini beyan ederek boylar/kabileler manasına geldiğini ifade etmiştir (Sinor, 1950, s. 4; Sümer, 1999, s. 20). Oğuz ifadesinin kabile adı olarak kullanılmasına da değinen Németh, kelimenin kökünde yer alan “ok” sözcüğünün kumanda manasına geldiğini belirterek buradan hareketle kullanım amacını açıklamaya çalışmıştır. Onun bahsettiğimiz görüşleri Faruk Sümer, H. N. Orkun ve O. Pritsak başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür (Nalbant, 2010, s. 48).

Oğuz sözcüğünün anlamı ve kökeni hakkında araştırma yapan Paul Pelliot ise “Oğuz” sözcüğünün yazılışından hareketle kelimeyi ilk olarak Uğuz (Uγuz) şeklinde okumuş ve anlam olarak da ilk süt manasına geldiğini belirtmiştir. Fakat kısa süre sonra bu fikrinden vazgeçen Pelliot, kelimenin yazıya dönüşmüş şeklinin “Oğuz” olarak okunabileceğinden yola çıkarak kabile (boy) manasına gelen “oguş” sözcüğüyle anlam bakımından benzerlik gösterebileceğini ileri sürmüştür (Pelliot, 1930, s. 257).

Konu hakkında görüş beyan eden batılı araştırmacılardan bir diğeri de Denis Sinor’dur. Ona göre yukarıda yer verdiğimiz Marquart, Németh ve Pelliot’un görüşleri ile Boodberg’in Oğuz’un “boynuz” anlamına geldiği savı sözcüğün kökeni ve anlamı bakımından yanlış çıkarımlardır. Devamında konuya yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalışan Sinor, kavramı “Oğuz” şeklinde okuyup, anlam olarak da “öküz” ya da “boğa” karşılığını vermiştir. Oğuz Kağan Destanı’nda yer alan boğa tasvirleri ile *Kâmûs-ı Türki* ve Yakutçadaki Oğuz’un karşılığı olarak kullanılan “öküz” ve “boğa” ifadelerinden yola çıkarak görüşünü temellendirmeye çalışan Sinor, özellikle “öküz” anlamlandırmasında yoğunlaşmıştır (Sinor, 1950, s. 4-7). Fakat konuya temas eden Faruk Sümer, “öküz” kavramını köken bağlamında irdeleyerek Toharca “okus”dan veya “okes”den Türkçeye geçtiğini, günümüze kadar da böyle kullanıldığını belirtmiştir. Buradan hareketle de Sinor’un ileri sürdüğü anlamlandırmanın, “Oğuz” sözcüğünün tarihsel kökeni ve anlamı bağlamında doğru bir çıkarım olmadığını ortaya koymuştur (Sümer, 1999, s. 19-20).

Batılı araştırmacılardan Louis Bazin ise Németh’in “boylar/kabileler” anlamlandırmasında kullandığı “z” sesinin Türkçede kelimeleri çoğul yapan ek olduğuna değinerek “Kırk+z=Kırkız”, “iki+z=ikiz” örneklerini vermiştir. Buna rağmen “Oğuz” kavramının “ok+z”den oluşmadığını ileri sürmüştür. 21. Uluslararası Oryantalist Kongresi’nde Denis Sinor’un sunduğu Oğuz Kağan ile alakalı bildirisinden etkilenen Bazin, buradan hareketle “Oğuz” kavramını tarihsel ve sosyolojik açıdan açıklamaya çalışmıştır. Ona göre Sinor’un öne sürdüğü gibi “Oğuz” ve “öküz” kavramları aynı anlama sahip değillerdir. İddia edilen aksine “Oğuz” kavramı Oğuz adıyla anılan toplumların yaşamsal döngüleri bağlamında “boğa” kavramıyla alakalıdır. Nitekim Oğuzlar, konargöçer toplum yapısına sahip olduklarından yaşam şartları gereğince çobanlıkla meşgullerdi. Dolayısıyla da yetiştirdikleri ve kullandıkları hayvanları cinslerine ve özelliklerine göre tasnif etmeleri diğer bir ifadeyle tanımlamaları doğal olup “öküz” ile “boğa” arasındaki farkı da iyi biliyorlardı. Ayrıca Bazin, Sinor’un öne sürdüğü “öküz” kavramının Türk toplumunda hayvan isminin yanı sıra yaygın olarak “aptal” manasında da kullanıldığını vurgulamış ve bu nedenle de Oğuzların kendileri için “öküz” kavramını tercih etmelerinin mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Bundan dolayı da cesaretin ve erkeklığın (türemenin) sembolü olarak kabul gören “boğa” kavramını anlamsal ve yaşamsal yönleriyle “Oğuz” kavramıyla özdeşleştirmiştir. Bu bağlamda çıkarımını güçlendirmek isteyen Bazin, Şemseddin Sâmî Bey ile Evliya Çelebi’nin “Oğuz” kavramı için tercih ettikleri “tosun” (iki yaşında ya da genç boğa) ve (iyi ve doğru adam) ibarelerini örnek olarak verirken; Oğuz kelimesinin Yakutçadaki karşılığı olan “boğa” manasını da temel almıştır. Sonuç itibarıyla da “Oğuz” kavramının “genç boğa (tosun)” manasında olduğunu ileri sürmüştür. Türklerin kişi ve kabile adı olarak hayvan isimlerini kullandıklarına da değinen Bazin, “Toğan, Buğrahan, Kara-Tay, Temür-Boğa, Bay-Bars, Ak-Sonkur, Balaban vs” örneklerini vererek “genç boğa” (tosun) ile “iyi adam” manasına gelen “Oğuz” kavramının da kabile adı ile genç tosunları tanımlamak için kullanıldığını kaydetmiştir (Bazin, 1953, s. 315-318).

Oğuz etnonimi hakkında görüş beyan eden Batılı araştırmacılardan bir diğeri de James Hamilton'dur. Hamilton öncelikle Németh, Marquart, O. Pritsak ve Boodberg'in "Oğuz" sözcüğünün kökeni ve anlamı bağlamında ortaya koydukları çıkarımların hatalı olduklarını ileri sürerek konuya temas etmiştir. Louis Bazin'in savunduğu "tosun/boğa" anlamlandırmasını da değerlendiren Hamilton, eski Türkçede "Oğuz" kelimesinin "boğa" anlamında kullanıldığına dair tarihi bir kayda henüz ulaşamadığını ifade ederek bunun yanlı olabileceğini belirtmiştir. Paul Pelliot'un "oğuş" ile "Oğuz" arasında kurduğu ilişkiye de değinen Hamilton, kavramı bu bağlamda temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre "oğuş/oğuş" kelimesinin sonundaki "ş" Türkçe dil kurallarına göre "z"ye dönüşmektedir. Fakat bu dönüşüm çok zor şartlar altında gerçekleşmekte olup birkaç örnekle sınırlıdır. Bununla birlikte Hamilton, Orhon Yazıtlarında boy anlamına gelen "oğuş" ile kabile adı olarak ifade edilen "Oğuz" kelimelerinin bir arada kullanıldığını örnek göstererek kavramda meydana gelmiş olan değişimi farklı bir varyantla ortaya koymaya çalışmıştır. Buradan hareketle kavramı değerlendiren Hamilton, "Oğuz" sözcüğünün "oğuş" ifadesinin bir varyantı olduğunu beyan ederek yarım uyaklı olan "Tokuz Oğuş" söyleminin zamanla tam uyaklı "Tokuz Oğuz" söylemine dönüşümüyle "Oğuz" kelimesini yazım ve anlam olarak açıklamıştır (Hamilton, 1997, s. 188-190).

Türk tarihi üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan A. Zeki Velidi Togan ele aldığı Reşidüddin'in *Oğuznâmesi*'nde "*ben bir otağda doğduğum için adım Oğur koymak gerekir*" (padişahın çadır sarayında doğdum: adımın Oğur olması gerekir) ifadesinde geçen "Oğur" kelimesinden yola çıkarak "Oğuz" kavramını farklı bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmıştır. Ona göre (اغور) olarak yazılan bu kelimenin "Oğur" olarak okunması gerekmektedir. Kaşgarlı'da "Oğur" kelimesinin karşılığı olarak "devlet, hayır, bereket" manalarının verildiğini belirten Togan, Sabir ve Avarların batıya göç ettiği sıralarda onlara Onogur ve Toqur Ogurlar'ın da katıldığı ve bu dönemden itibaren "r"nin de "z"ye dönüşerek "Oğuz" kavramının ortaya çıktığını belirtmiştir. Onun bu çıkarımı Hamilton'ın dil açısından ifade ettiği dönüşümü tarihi bir geçmişle güçlendirmiştir (Togan, 1982, s. 18, 82-83). Bir çalışmasında konuya temas eden İlhan Şahin ise Németh'in kabul gören "kabileler" anlamlandırmasını benimseyerek "Oğuz" kavramını siyasi, idari ve sosyal teşkilatlanmanın bir yansıması olarak değerlendirmekte ve bu yönüyle de Togan'ın öne sürdüğü devlet manasının farklı bir açılımını yapmaktadır (Şahin, 2006, s. 55).

Günümüzde "Oğuz" etnonimi hakkında yaptığı araştırmalarıyla tanınan Ahmet B. Ercilasun, "Oğuz" sözcüğünü üç başlık altında incelemiştir. Ona göre "Oğuz" kelimesi ilk olarak efsanevi Türk hükümdarının ismidir. İkinci olarak kabileler manasında cins isimdir. Üçüncü olarak da etnik bir topluluk adıdır. Efsanevi Türk hükümdarı ismi olan "Oğuz" kavramını anlam olarak "öküz"le ilişkilendiren Ercilasun, Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda yer alan öküz çizimi ve *Şecere-i Terâkime*'de geçen "*Keyümers zamanında irdi*" ifadesinden hareketle görüşünü temellendirmiştir. Sonrasında Dede Korkut anlatılarında geçen Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han'ın Oğuz ile ilişkilendirildiğine değinen Ercilasun, Boğaç'ın boğadan geldiğini ifade ederek Oğuz'un da öküzden türediği savını ortaya koymuştur. Diğer taraftan Németh'in görüşü olan "kabileler" anlamlandırmasını da değerlendiren Ercilasun, şahıs adı bağlamında konulmasının mümkün olmadığını belirterek buna karşı çıkmıştır. Bazin'in öne sürdüğü "tosun/boğa" çıkarımını da ele alan Ercilasun, efsanevi Oğuz hükümdarının ismi bakımından anlamlandırmanın doğru olabileceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Hamilton gibi o da "Oğuz" kelimesinin eski kaynaklarda "boğa/tosun" anlamında kullanılmadığına değinerek kesinliği konusunda şüphe duymuştur (Ercilasun, 2008, s. 231). Ercilasun sonraki dönemlerde ele aldığı bir bildirisinde ise kabile ve boy adı olan "Oğuz" kavramını yeniden incelemiş, sözcüğün kabile manasında cins, boy manasında ise özel isim olduğuna kanaat getirmiştir. Akabinde de yeniden Oğuz Kağan Destanı'ndaki çizimden hareketle "Oğuz" ile "öküz" kavramları arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşmıştır. Buradan da "öküz" sözcüğünün hem öküz hem de boğa anlamına geldiği sonucuna varmıştır (Ercilasun, 2015, s. 17-19).

Oğuz etnonimi hakkında farklı bakış açısına sahip araştırmacılardan bir diğeri de Fuzuli Bayat'tır. Bayat, yukarıda yer verdiğimiz araştırmacıların görüşlerinin yanı sıra "Oğuz"

sözcüğünün “nehir” anlamına geldiğini ileri süren Sergey Tolstov ile “doğmakta olan tanın Tanrısı” olduğunu ileri süren M. Seyyidov’un görüşlerine de çalışmasında yer vermiştir. Ayrıca “Oğuz” kavramını antroponim, etnonim ve etnotoponim olarak ele almıştır. Ona göre “Ay Tanrı” inancına sahip olan Oğuzlar, inanç kaideleri bağlamında Boğa’yı ayın sembolü olarak görmektedirler. Bu durum Oğuz Kağan Destanı’nda da görülmektedir. Nitekim destanda Oğuz Kağan, Ay Kağan’ın oğlu olarak verilmekte, gök renkli ve öküz şekliyle de ayın yeryüzündeki yansıması olarak tasvir edilmektedir. Değerlendirmesine devam eden Bayat, Oğuzlar için kullanılan “Torki, Uz ve Türkmen” kavramlarının boğa kelimesiyle aynı anlama gelen farklı sözcükler olduklarını ileri sürmüştür. Öte yandan Bayat, “Oğuz” kavramının tarihî bir geçmişe de sahip olduğuna kanaat getirerek tarihî topluluk isimleriyle benzerliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda İskit (Skith) kelimesi üzerinde yoğunlaşan Bayat, kavramın eski Yunanda “Skithe” Asur kaynaklarında “Aşguzay/Asguzay”, Babil kaynaklarında “İşguzay/İşguza”, eski Yahudi kaynaklarında da “Asguz” şeklinde kaydedildiğinden hareketle sözcüğün “Oğuz” kavramıyla yazımsal ve anlamsal olarak benzerliğine dikkatleri çekmiştir. Ona göre “Aşguzay” ya da “Asguz” muhtemelen “Dış ya da Taş Oğuz” olup, “İşguzay” “İç Oğuz” ve “İşguza” da ülke ismi olarak kullanılmıştır. Bu kullanım da ilk defa “ay” ve “Guz (boğa)” kelimelerinin birlikte kullanıldığına bir delil olduğuna kanaat getirmiştir (Bayat, 2004, s. 71-77).

Oğuzlar hakkında ufuk açıcı çalışmalar yapan Faruk Sümer, eserinde bahsettiğimiz araştırmacıların birçoğunun görüşlerine yer vererek bunları kısaca değerlendirmiştir. Yukarıda da yer verdiğimiz üzere bazı çıkarımlara karşı çıkan Sümer, Bazin’in çıkarımını ise kaynak yetersizliğinden dolayı kabul etmemiş ve nihayetinde “Oğuz” kavramının manası olarak Gyula Németh’in “kabileler” görüşünü benimsemiştir (Sümer, 1999, s. 19-20). Gyula Németh’in görüşünü benimseyen ve yapmış olduğu çıkarımlarla bizlere yol gösteren bir diğer araştırmacı da İbrahim Kafesoğlu’dur. Kafesoğlu’na göre “Oğuz” kelimesi sadece dil açısından izah edilemez. Türk toplumunun tarih süreci içerisinde sosyal ve siyasi gelişmeleri göz önüne alınarak izah edilmelidir. Bu bağlamda “Oğuz” adını değerlendiren Kafesoğlu, kelimenin etnik bir sözcükten ziyade “Türk Kabileleri” manasına gelen bir isim olduğu kanaatine varmıştır (Kafesoğlu, 2003, s. 150). Kabileler görüşünü benimseyen araştırmacılardan bir diğeri de Saadettin Yağmur Gömeç’tir. Gömeç “Oğuz” kavramının “oguş, ogul, ogur, oguz” kelimeleriyle aynı kökten türediğini ifade ederek bunların aynı manaya geldiklerini belirtmiştir (Gömeç, 2015, s. 517).

Oğuz sözcüğünü Türk tarihi bağlamında inceleyen Salim Koca ise yazmış olduğu makalesinde Oğuz Kağan Destanı’nda yer alan karakterin, Türk tarihinden izler barındırdığına değinerek Ercilasun’un yukarıda yer verdiğimiz “Oğuz” kavramının bir efsanevi kahraman adı olarak kullanılmasının nedenlerini ortaya koymuştur. Koca’ya göre Oğuz Kağan, İskit çağında dünya fatihi olan bir hükümdardan izler barındırmaktadır. Ayrıca Destan kahramanı olan Oğuz Kağan’ın yaşamı ve uygulamaları Büyük Hun Devleti’ni kuran ve kurumsallaştıran Mete’nin (Mo-tun/Mao-Tun) askerî, idari ve teşkilatçı yönleriyle benzeşmektedir. Bu bağlamda destan karakterinin ismini değerlendiren Koca, “Mete” adı için Ahmet B. Ercilasun’un öne sürdüğü “Boğatır=Bahadır” çıkarımından hareketle “Oğuz” kavramını “Boğa” kavramıyla ilişkilendirmiştir (Koca, 2011, s. 511-512; Ercilasun, 2015, s. 231).

Oğuz adını dil açısından ele alan ve farklı bir görüş beyan eden araştırmacılardan bir diğeri de Bilge Özkan Nalbant’tır. Nalbant meseleyi ele alırken yukarıda yer verilen görüşlerin birçoğuna değinmiş ve “Oğuz” kavramının kökeni ile anlamını farklı bir yaklaşımla açıklamıştır. Ona göre “Oğuz” kavramı birleşik bir kelimedir. Bu bağlamda sözcüğün sonunda yer alan “uz”-“u” ibaresi ekten ziyade anlamlı bir sözcüktür. Çıkarımını Gabain ve Clauson’a atıf yaparak güçlendiren Nalbant, böylece birleşik bir kelime olarak nitelendirdiği “Oğuz” sözcüğünün ilk kelimesi olan “ok”u kabile manasına gelen ve silah anlamında kullanılan “ok” olarak nitelendirmiştir. Akabinde de ikinci kelime olarak düşündüğü “uz”-“u” sözcüğünün “muktedir olan, becerikli, usta” anlamlarına geldiğini belirtmiştir. Buradan hareketle “Oğuz” sözcüğünün “ok ustası” (silahların ustası, demirci, demire hâkim) ya da “boyların hâkimi” (boyların lideri, en maharetlisi) anlamlarına geldiğini ileri sürerek Zeki Velidî Togan’ın görüşünü dil açısından

yenilemiştir. Akabinde de çıkarımını Oğuz Kağan Destanı'ndaki hadiseleri örnek vererek güçlendirmiştir (Nalbant, 2010, s. 52-57).

Oğuz adıyla ilgili çalışmalarıyla tanınan araştırmacıların öne sürdüğü varsayımlar ile onların kullandıkları kaynak ve sözlüklere yer vererek konuyu dil açısından inceleyen Gülден Sağol Yüksekaya, “Oğuz” kavramının köken ve anlamı hakkında literatür eksikliğini giderdiği gibi yeni bir yaklaşımla da kavramı anlamlı hâle getirmeye çalışmıştır. Konuya önceki araştırmaları anlam ve köken bağlamında makul bir bütün hâline getirerek başlayan Sağol Yüksekaya, sunulan çıkarımları da dil açısından inceleyerek güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymuştur. Yukarıda yer verdiğimiz birçok görüşü inceleyen araştırmacı, Franz von Erdmann'ın Oğuz sözcüğünü “Uğuz” şeklinde okuyarak “boğa” anlamını verdiğinden ve Marcel Erdal'ın da Oğuzlar ile Hurriler arasında bağlantı kurarak her iki toplumun tanımlayıcı adlarını totemleri olan boğadan aldıklarından bahsetmiştir. Ayrıca sözlükleri de değerlendiren Sağol Yüksekaya, Oğuz kelimesi için verdikleri “*sağlam, güçlü, genç boğa ile öküz*” anlamlarını gerçekte ilgisi olmayan ve geç dönemlerde ortaya çıkan varsayımlar olarak değerlendirmiştir. Németh'in “kabileler” görüşüne de değinen araştırmacı, çıkarımı makul görmekle beraber Bazin, Sinor, Bang, Pelliot, Hamilton, Arat gibi birçok araştırmacı tarafından “ok” kelimesinin “boy, soy” anlamı içermediği, “k” sesinin de o dönemde henüz tonlulaşmadığını ileri sürerek eleştirdiklerini vurgulamıştır. Ona göre genel kabul gören görüşün zayıf yönü bu yaklaşım olup, “ok” sözcüğünün hükmetmek manasına gelmesinden hareketle Németh'in boy anlamı kazandığına kanaat getirmesi de yeterli değildir. Buradan hareketle sözcüğü dil ve köken anlamında irdeleyen Sağol Yüksekaya, “Oğuz” adının Erdmann'ın da yer verdiği üzere “Uğuz” şeklinde de okunabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda çıkarımını sonuçlandıran Sağol Yüksekaya, Uğuz/Oğuz kelimesinin kökeni olarak “ok” sözcüğünden ziyade “*soy, kuşak ve aile*” anlamına gelen “uk” sözcüğünün olduğuna kanaat getirmiştir. Akabinde de “uğur” ve “uğuz” kavramlarını aynı sözcüğün r'li ve z'li biçimi olarak değerlendirerek bizlere yeni bakış açıları kazandırmıştır (Sağol Yüksekaya, 2020, s. 232, 234-235, 240, 242).

2. Tarihsel Süreç Bağlamında Oğuz Adının Anlamı ve Kökeni

Dönem kaynakları ve dil bağlamında ele alınan güncel çalışmalarda Oğuz adı hakkında verilen bilgilere yer verdikten sonra var olan bilgileri tarihî kaynaklar ve dönem hadiselerine göre yeniden irdeleyerek bir sonuca varmak yararlı olacaktır. Nitekim yukarıda yer verilen çalışmalar, genel olarak “Oğuz” kavramını dil ve köken açısından ele aldığı gibi tek anlamlandırma çabalarıyla da konuyu sınırlandırmıştır. Tarihi süreç ise sınırlı bir bağlamda “Oğuz” ismiyle bağdaştırılmıştır.

Oğuzlarla çağdaş olan ve yazdığı *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eseriyle bizlere kaynaklık eden Kâşgarlı Mahmûd, *Dîvân*'da birçok bilim adamının “Oğuz” sözcüğü için öne sürdüğü yazım ile verdikleri manalar hakkında açık izahatta bulunmuş ve konunun aydınlatılmasında yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda Pelliot'un Oğuz sözcüğü için öne sürdüğü ve sonra vazgeçtiği “ağız” varsayımı *Dîvân*'da açık bir şekilde yazım olarak uzuv ve coğrafi terim olan ağızdan ayrıştırılmıştır. Nitekim inek ve koyunlar için doğumdan sonra ilk süt anlamında olan ağız, (أغز) “ağuz” şeklinde yazılırken Oğuz ve uzuv olan ağız ise (أغز) “ağız/oğuz” şeklinde kaleme alınmıştır. Diğer taraftan *Dîvân*'da hayvan ve nehir anlamında kullanılan “öküz” ibaresi de yazım olarak “Oğuz” ve “ağız” sözcüklerinden farklı olarak (كز) şeklinde yazılması Sinor'un ve Tolstov'un görüşlerinin Bazin'in ifadesiyle toplumsal yaşama uyuşmadığının bir göstergesidir (Kâşgarlı Mahmud, 2006, s. 55, 59).

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yanı sıra Oğuzlarla çağdaş diğer dönem kaynaklarına baktığımızda “Oğuz” kavramının oluşumu, dil açısından tür değişikliği ve zamansal olarak anlam genişlemesi hakkında özellikle Arap müverrihlerin verdiği bilgiler dikkat çekmektedir. Nitekim giriş kısmında belirttiğimiz üzere Arap coğrafyacıları ile vakanüvisleri ağırlıklı olarak Doğu Türkistan sahasında görülen Dokuz Oğuzları “غز” Guzz, konumuzu teşkil eden Batı Türkistan Oğuzlarını ise “الغزية” el-Guzziyye şeklinde kaydetmişlerdir. Eserlerdeki yazım örneklerinden

yola çıkararak iki sözcükten ilkinin cins isim, diğerinin ise özel isim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim iki kelime aynı türden olmuş olsaydı konumuzu teşkil eden Oğuz Türkleri için dönem müverrihleri el (ل) takısı ile dişilik te'sini (ة) kullanmazlardı. Bu farklılık birçok araştırmacı tarafından dikkate alınmadığından "Oğuz" kelimesi cins isim bağlamında değerlendirilmiş ve anlamlandırma yönüyle temsil ettiği toplumun gerisinde kalmıştır. Bu bağlamda birçok araştırmacı tarafından kabul gören "Oğuz" sözcüğünün "kabileler" manası dahi köken bakımından tartışılmış "ok" ya da "uk" kelimelerine dayandırılmıştır. Bununla birlikte kabul gören anlamlandırmanın cins ismin çoğul eki almış hâli bakımından doğru bir yaklaşım olduğu tarihî kaynaklardan takip edilmektedir. Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere Dokuz Oğuzların Çin kaynaklarında "Chiu hsing" (Dokuz boy) olarak kaydedilmesi de bunu destekler niteliktedir. Diğer taraftan Batı Türkistan'da topluluk adına dönüşen "Oğuz" kavramı için bu doğru bir yaklaşım değildir. Yararlandığımız araştırmacıların da ifade ettiği gibi "kabileler" anlamlandırması bir boy ismi olarak Türk tarihinde rastlanılan adlandırma örneklerine uymamaktadır. O hâlde cihanşümül devletler kuran, yeni bir medeniyetin de banileri olan bahsettiğimiz Türk toplumunu temsil eden "Oğuz" adının anlamı ne olabilir? sorusu akıllara gelmektedir. Sorunun cevabını bulabilmek için de Batı Türkistan sahasında yoğunlaşan ve Oğuz adıyla anılan Türk topluluğunun kimlerden oluştuğu sorusuna cevap bulunmalıdır. Bu bağlamda II. Göktürk Devleti kilit rol oynamaktadır. Dönem kaynaklarında devletin batısında yer alan ve On Oklar olarak bilinen Türk topluluğu dikkatleri çekmektedir. Burada yer alan "Ok" ifadesi tereddütsüz kabile manasındadır. Göktürk Devleti'nin yıkılması ile batıda Hazarlar doğu da ise Uygurlar güçlü birer Türk devleti olarak varlıklarını sürdürürken arada kalan sahada geleneksel Bozkır yaşamlarına sadık kalan ve boy sisteminde siyasi teşekküller oluşturan Türk kabileleri yer almaktaydı. Bu teşekküllerden biri olan On Oklar, yaşanan süreç neticesinde insan varlığı bakımından güçlendiği gibi yeni katılımlarla da yirmi dört boy şeklinde teşkilatlanarak dönem kaynaklarında "Oğuz" adıyla anılan Türk topluluğuna dönüştüğü coğrafi ve kronolojik gelişmelere göre uygun düşmektedir (Golden, 2012, s. 155-188; Golden, 2018a, s. 9-47; Golden, 2018b, s. 70).

Buldukları sahada dönüşerek gelişen ve etkin olmaya başlayan Oğuzların onuncu yüzyılın ortalarından itibaren tarihî bir rol oynamaya başladıkları görülmektedir. Özellikle Selçuk Bey'le birlikte güneye yapılan göç sonrasında kurulan Selçuklu Devleti'yle başta İslam coğrafyaları olmak üzere birleştirici kozmopolit anlayışlarıyla dünya siyasetine yön veren bir güce ulaşan Oğuzlar, Osmanlılarla zirveye çıkarak Türk-İslam kültür ve medeniyetinin liderliğini yaklaşık on asır boyunca sürdürmüşlerdir. Bahsettiğimiz başarılı ve etkileyici süreç "Oğuz" kavramının tür ve anlam bakımından değişiminin de önünü açmıştır. İlk olarak cins isimden özel isme dönüşen "Oğuz" sözcüğü yeni anlamlar kazanarak da varlığını güçlendirmiştir. Bu bağlamda dönem kaynaklarından Rus kayıtlarının Oğuzları tanımlayıcı bilgiler vererek betimlemesi dikkat çekmektedir. Arap ve Grek kaynaklarında "Guzz" ve "Uz" yani "Oğuz" kavramının farklı yazımsal örnekleri tercih edilirken Rus yıllıklarının Oğuzları "Türk" kavramıyla tanımlamaları ve yazımsal olarak kaydetmeleri Oğuz ile Türk kelimelerinin birlikte değerlendirilmesinin önünü açmaktadır. Dönem hadiselerini incelediğimizde Oğuz Türkleriyle Rusların erken dönemlerde askerî ve siyasi temas kurdukları hatta iş birlikleri dahi yaptıkları görülmektedir (Bela, 1944, s. 120; Manov, 2001, s. 6; Şalbayev, 2005, 103-104). Dolayısıyla Rusların iş birliği yaptıkları ve de sonraki dönemlerde mukavemet amaçlı mücadele içine girdikleri bir topluluğu tanımamaları düşünülemez. O hâlde "Türk" kavramı neden tercih edilmiştir sorusunun cevabı bize "Oğuz" kavramının niteliği ve anlamı bakımından önemli bilgiler vermektedir.

Kafesoğlu'nun yukarıda yer verdiğimiz görüşü burada bizlere yol göstermektedir. Bu bağlamda Rusların Oğuzları Göktürklerin devamı olarak gördükleri ve Türk olarak ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımla birlikte "Oğuz" adı da yeni anlamlar kazanmaya başlamış ve Türk adıyla özdeş anlamlar edinmiştir. Bu nedenle "Oğuz" adı için "Türk" adının anlamlarını kullanmak yanlış bir çıkarım olmayacaktır. Buradan hareketle ilerleyen bölümlerde de destekleyeceğimiz Türk adının anlamları arasında zikredilen "türemek, güçlü, kuvvetli" manalarını ilk olarak Oğuz adı için kullanılabilir anlamlandırmalar olarak düşünebiliriz.

Bahsettiğimiz kaynaklardaki ifadeler ve tarihî seyir ile vardığımız sonuç Louis Bazin ve Fuzuli Bayat'ın ifade ettikleri mütalaaların yeniden incelenmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim Bazin'in vurguladığı gibi Bozkır kültürünü benimseyen Oğuzların çobanlıkla meşgul olmaları onların "öküz" ve "boğa" kavramlarını yaşamsal ve kavramsal olarak ayırt edebileceklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te "öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak daha iyidir" denilerek hem öküzün canlı karşılığı verilmiş hem de öküzün mecazi bağlamda aptallıkla eş anlamda kullanıldığı belirtilmiştir (Kâşgarlı Mahmud, 2006, s. 59). Kâşgarlı'nın ifade ettiği kavramsal ve toplumsal algı örnekleri Sinor'un "öküz" yaklaşımının hatalı, Bazin'in "boğa" çıkarımının ise yaşamsal ve anlamsal olarak daha uygun olabileceğini ortaya koymuştur. Bu nedenle Oğuzların, kendilerini tanımlarken aptal manasına gelen "öküz" anlamlandırması yerine cesaret ve gücün sembolü olan "boğa" (genç tosun) anlamlandırmasını "Oğuz" kavramını sembolize ederken tercih etmeleri kuvvetle muhtemeldir. Önceki bölümlerde yer verdiğimiz gibi Oğuzların dönem kaynaklarında güçlü ve kurnaz olarak anlatılmaları da bunu kanıtlar niteliktedir. Ahmet B. Ercilasun'un yararlandığımız bildirisinde "Oğuz" kavramını "öküz" kavramıyla ilişkilendirmesi ve bu kelimenin hem "öküz" hem de "boğa" için kullanıldığını belirtmesi bizleri desteklemektedir. Buradan hareketle "Oğuz" adının kısırlaştırılmış ve aptal manasında kullanılan "öküz" anlamlandırılmasından ziyade üreyebilen, gücü ve cesareti sembolize eden boğa anlamlandırmasıyla ilişkili olduğu tarihî akış bağlamında anlaşılmaktadır. Güç ve üreme yetisi olan boğa manası yukarıda Oğuz ve Türk adlarının tarihi ilişkileri neticesinde yer verdiğimiz türemek, güçlü, kuvvetli anlamlarına da uygun düşmektedir. Onuncu yüzyılda Oğuzların batı yönlü hareketleri sırasında Peçenekleri yerlerinden oynatmaları ile kuzeyden Karadeniz'in kuzey kıyılarına hareket etmeye çalışan Rusları zor durumda bırakmaları da bu anlamlandırmanın tarihî bir yansımasıdır.

Selçuk Bey'le güneye yönelen ve İslamlaşan Oğuzlar, burada Selçuklu Devleti'ni kurunca Batı Türklüğü ile günümüz Ortadoğu'sunu şekillendirdiler. Bahsettiğimiz dönüşümde Selçuklularla birlikte Türk ve İslam dünyasında liderliğin de Oğuz idarecilerine geçmesi, "Oğuz" adının tür değiştirerek yeni anlamlar kazanmasının da önünü açan en önemli etkenlerden biridir. Bu siyasi ve toplumsal dönüşüm Zeki Velidî Togan ve İlhan Şahin'in "Oğuz" kelimesi için ortaya koydukları "devletli/törelî" (sosyal, siyasal ve idari yönden teşkilatlanma) manasının tarihî seyre göre uygun bir yansımasıdır. Sağol Yüksekaya'nın "uğur" ve "uğuz" kavramlarını aynı sözcüğün r'li ve z'li biçimi olarak ifade etmesi de bu çıkarımı desteklemektedir. Diğer taraftan Bilge Özkan Nalbant'ın "Oğuz" adı için düşündüğü "iyi ok (silah) kullanan veya boyların lideri" manaları da benzer anlamlar ifade etmekte olup dönüşümün ve gelişimin göstergesidir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde gerçekleşen siyasi, askerî ve edebî gelişmeler Türk tarihinin de Oğuzlar üzerinden okunmasına neden olmuştur. Bu bağlam da Salim Koca'nın ifade ettiği Oğuz Kağan Destanı karakterinin dünya fatihi bir İskit hükümdarı ile Hun hükümdarı Mete'den tarihî izler barındırması "İskit", "Oğuz" ve "Türk" kavramlarının tarihî miras ve anlam bakımından birbirleriyle alakalı olduğu tezinin kuvvetle muhtemel olduğunu göstermekle birlikte "Oğuz" kelimesinin şahıs adına dönüşmesinin de önünü açmıştır. Diğer taraftan Fuzuli Bayat'ın "İskit" ismi ile "Oğuz" ismi üzerinde ortaya koyduğu değerlendirme ise Oğuz topluluğu ile onları tanımlayan "Oğuz" sözcüğünün tarihî geçmişlerine dönük yeni bir değerlendirme yapılmasını elzem kılmaktadır. Bu minvalde Bayat'ın ileri sürdüğü görüşler siyasallaşma, derleme ve toparlama yönleriyle "Oğuz" kavramının tarihî kökenlerine uygunluk göstermekte, İbrahim Kafesoğlu'nun toplumsal bakış açısıyla da benzeşmektedir.

Sonuç

Oğuz adı, "kabileler/boylar" manasında başladığı serüvenine Batı Türkistan'da On Okların temelini oluşturduğu ve sonradan yirmi dört boy şeklinde teşkilatlanan, "Oğuz" adıyla anılan Türk topluluğunun tarih sahnesinde yer almaya başlamasıyla değişime uğramıştır. İlk olarak cins isimden özel isme dönüşerek Türk adından "kuvvetli ve türemek" anlamlarını almıştır. Zamanla bu anlamlar "boğa" figürüyle özdeşleşmiştir. Kısa süre sonra Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin Türk-İslam dünyasında edindikleri liderlik ve birleştiricilik vasıfları neticesiyle de

anlam genişlemesine uğrayarak “derleyen, toparlayan ve kumanda eden” manalarını kazanmıştır. Tüm bu başarılar Türk Tarihi anlatılarını da etkileyerek “Oğuz” kavramının Türklerin atası olarak kabul edilen kişi adına dönüşmesine ve onun şahsında Türk tarihinin değişik dönemlerinden izler barındıran bir destan hüviyeti kazanmasına vesile olmuştur. Bahsettiğimiz olağanüstü dönüşümü ve gelişimine rağmen Oğuz Türkleri için kullanılan “Oğuz” kelimesi Moğol istilasından sonra yerini zamanla “Türkmen” sözcüğüne bırakmış ve en nihayetinde “Türk” adıyla özdeşleşerek günümüze ulaşmıştır.

Kaynakça

- Bayat, F. (2004). Uz-Ğuz-Oğuz Kavim Adının Etimolojisi. *Karadeniz Araştırmaları*. C. 1. S. 3. İstanbul: Karam Yayınları. (71-77).
- Bazin, L. (1953). Notes Sur Les Mots “Oğuz” et “Turk. *Oriens*. Vol. VI, No. 2.
- Bela, K. (1944). XI-XII. nci Asırlarda Uz’lar ve Koman’ların Tarinine Dair. *Bellekten*. C. VIII, S. 29. Hâmit Koşay (çev.). Ankara: (119-136).
- Bela, K. (1944). XI-XII. nci Asırlarda Uz’lar ve Komanların Tarihine Dair, (çev. Hâmit Kosay). *Bellekten*, 8, S. 29, Ankara: (119-136).
- Chavannes, E. (1903). *Documents sur les Tou-Kiue (Turks) Occidentaux*. St. Petersburg:
- Ercilasun, A. B. (2008). Oğuzlar ve Oğuz Adı Üzerine. *TKAD*. C. I. S. 2 (Güz), Ankara. (226-233).
- Ercilasun, A. B. (2015). Oğuz Adının Etimolojisi. 5. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz (Ed.). Ankara: (15-20).
- Golden, P. B. (2012). Oq and Oğur ~ Oğuz, *Turkic Languages*. Vol. 16. Number 2. Lars Johanson (Ed.). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag Publishing. (155-199).
- Golden, P. B. (2018a). Oğ ve Oğur ~ Oğuz. *Dokuz Oğuzlar ve Oğuzlar Üzerine Araştırmalar*. Hayrettin İhsan Erkoç (çev.). Tevfik Orçun Özgün (Ed.). Ankara: Gece Akademi Yayınları. (9-63).
- Golden, P. B. (2018b). Oğuzların Göçleri. *Dokuz Oğuzlar ve Oğuzlar Üzerine Araştırmalar*. Hayrettin İhsan Erkoç (çev.). Tevfik Orçun Özgün (Ed.). Ankara: Gece Akademi Yayınları. (65-99).
- Gömeç, S. Y. (2015). Kök Türkçe Yazıtların Oğuzları Meselesi. *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, 5. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Tufan Gündüz-Mikail Cengiz (Ed.), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Yayınları, (517-522).
- Hamilton, J. (1997): Toquz-Oğuz et On-Oyyur / Tokuz-Oğuz ve On-Uygur. *JA*. C. 250. Paris 1962; Yunus Koç-İsmet Birkan (ter.). *TDA*, C. 7. Ankara: (188-232).
- Han-Woo, C. (2000). A Study of the Ancient Turkic “TARQAN. *International Central Asian Studies*. Choi Han-Woo (Ed.). Vol. 5. (104-111).
- İbn Havkal, (1938). *Süret el-Arz*. C. 1. Leyden-Beyrut:
- İstahrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Fârsî, (2004). *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrut: Dâr Sâdr Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2003). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud, (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk*. C. I. Ankara: TDK Yayınları.
- Koca, S. (2010). *Türk Kültürünün Temelleri*. 2. Ankara:
- Koca, S. (2011). Oğuz Kağan Destanının Türk Kültür Tarihi Bakımından Değeri. *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara: Berikan Yayınları. (509-559).
- Kurat, A. N. (1992). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Murat Kitapevi Yayınları.
- Liu Mau-Tsai, (2011). *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Manov, A. (2001). *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*. (çev. M. Türker Acaroğlu). Ankara: TTK Yayınları.
- Marquart, J. (1914). Über das Volkstum der Komanen. *Osttürkische Dialektstudien*, Berlin:

- Mesudî, (Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin). (1409-1841). *Murûc ez-Zeheb ve Ma'âdin el-Cevâhir*, Muhakkik Esad Dâğir, C. 1. Kum; trns. Aloys Sprenger. M. D. C. I, London (MDCCCXLI).
- Nalbant, B. Ö. (2010). "Oğuz" Sözcüğünün Kökeni Üzerine Yeni Düşünceler. *Türkbilig*. C. 20/Güz. Ankara: (47-59).
- Németh, G. (1990). On Ogur, hét Magyar, Dentümgöyer. *Törökök és Magyarok*. C. I, Budapest: Pelliot, P. (1930). Sur la Légende d'Uğuz-Khan en Écriture Ouigoure. *TP*. Second Series. Vol. 27. No. 4/5. (247-358).
- Porphyrogenitus, C. (1967). *De Administrando Imperio*, Greek Text Edited by GY. Moravcsik, Eng. Trns. R.J. H. Jenkins, Washington:
- Povest Vremennih Let. (2003). Moskova-Augsburg:
- Pulleyblank, E. G. (1965). The Chinese Name for the Turks. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 85. No. 2 (Apr. - Jun.). (121-125).
- Sağol Yüksekaya, G. (2020). Çok Tartışılan Bir Ad: Oğuz. *Tonyukuk Kitabı*. Kürşat Yıldırım (Ed.). İstanbul: (231-248).
- Simocatta, T. (1986). *The History of Theophylact Simocatta*. Michael and Mary Whitby (trns). New York: Oxford The Clarendon Press.
- Sinor, D. (1950). Oğuz Kağan Destanı Üzerinde Bazı Mülâhazalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. IV. S. 1-2. Ahmet Ateş (çev.). İstanbul: (1-14).
- Sinor, D. (1990/2008). The Establishment and Dissolution of the Türk Empire. *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Denis Sinor (Ed.). (285-316).
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boyteşkilatı Destanları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Şahin, İ. (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler (Nomads in the Ottoman Empire)*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Şalbayev, A. (2005). *Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları*, Ankara: Basılmamış Doktora Tezi, GÜSBE.
- Şemseddin Samî, (2006). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şeşen, R. (2001). *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1982). *Reşideddin, Oğuznâmesi Tercüme ve Tahlil*. İstanbul: Enderun Kitapevi Yayınları.
- Vámbéry, H. (1885). *Das Türkenvolk in Seinen Ethnologischen und Ethnographischen Beziehungen*. Leipzig:
- Yücel, M. U. (2007). *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*. Ankara: TTK Yayınları.
- Лаврентьевская И Троицкая Летописи, (1846). *Полное Собрание Русскихъ Летописей*. (Томъ первый) С. 1. Saint Petersburg:

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Çalışmamızın oluşumu ve gelişiminde verdikleri katkılardan dolayı danışman hocam Prof. Dr. Salim KOCA ile Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL ve Doç. Dr. Onur AYKAÇ'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.